

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Mácsainé Iván Éva

**KONTINUITÁS ÉS DISZKONTINUITÁS
SZEKSZÁRD MODERN KORI
SPORTTÖRTÉNETÉBEN**

Doktori (PHD) értekezés tézisei

EGER, 2025

Témavezető:

Dr. Bartók Béla egyetemi docens (EKKE)

A Bíráló Bizottság tagjai:

Dr. Pap József egyetemi tanár (EKKE)

– elnök

Dr. Csíki Tamás egyetemi docens (ME)

– hivatalos bíráló

Dr. Majtényi György kutatóprofesszor (EKKE)

– hivatalos bíráló

Dr. Szegedi Péter kutató

– hivatalos bíráló

Dr. Szabó Lajos ny. múzeumigazgató (MOS)

– külső tag

Dr. Ambrus László egyetemi adjunktus (EKKE)

– titkár

Az értekezés témája, értelmezési keretei

Szekszárd sporttörténete viszonylag feltáratlan terület, mindez önmagában is létjogosultságot biztosíthat a tolnai megyeszékhely sportjának történetét összefoglaló történészi munkának. A disszertáció célja, hogy részletesen feltárja Szekszárd modern kori sporttörténetét, de a kutató nem elégedhet meg azzal, hogy a városi sport fejlődésének narratív krónikásává váljon. A megismerhető sporttörténeti események és folyamatok feltárása és bemutatása képezik alapját ennek az elemző dolgozatnak, amely mindezen felül két fontos problémára keresi a választ.

Az első probléma a kontinuitás és a diszkontinuitás kérdése vagyis az, hogy Szekszárd mintegy százéves sporttörténete során kimutatható-e valamiféle folytonosság. A történelem azonban maga sem egyértelműen folytonos vagy egyértelműen megszakított, ezért inkább az a kérdés, hogy milyen területeken (politikai, társadalmi, kulturális) van folytonosság és hol történik radikális változás. A sportban megjelenő kontinuitás vizsgálatának fontos

szempontja, hogy az egymást követő történelmi korszakok sportélete tudott-e építeni az elődök vívmányaira. A kutatás során megvizsgáltam, hogy a politikai átrendeződések során fennmaradt-e a helyi sport gazdasági és társadalmi háttere – például a kialakított *infrastruktúra* – vagy a sportban is mindent előlről kellett kezdeni egy-egy rendszerváltás után. A kontinuitás nem csak a sport infrastruktúrájában kereshető, hanem a sportágak városi jelenlétében vagy a sportban résztvevő szekszárdiak személyében is. Érdekes kérdés, hogy voltak-e olyan *sportágak*, amelyek hosszabb időn keresztül képviseltették magukat a városban vagy ebben a tekintetben a diszkontinuitás a jellemző Szekszárdra. A sportban résztvevők *személye* (sportolók, sportvezetők, testnevelők, edzők) is megérdemel egy vizsgálatot abból a szempontból, hogy esetükben kimutatható-e valamiféle folytonosság.

Az értekezés által vizsgált másik probléma a sportot érintő országos tendenciák *helyi megjelenésének* vizsgálatára vonatkozik. Kérdésként merül fel, hogy egy olyan vidéki kisváros mint

Szekszárd mennyire tudta követni a sportban bekövetkező országos változásokat. A kutatás célja volt az is, hogy fényt derítsen a központi irányvonaltól történt esetleges *helyi eltérésekre* és azok kialakulásának okaira.

A disszertáció címében, a kutatás korszakaként megjelölt „*modern kor*” definiálására több lehetséges meghatározás létezik. A legtöbb esetben modern kor alatt egyszerűen a 20. századot értjük. Vannak azonban olyan definíciók, amelyek a modern kor kezdeteként korábbi vagy későbbi időpontot jelölnek meg pl. a francia forradalom vagy az első világháború kezdetét. A korszak végének meghatározása sem teljesen egyértelmű, mivel bizonyos értelmezések szerint egészen napjainkig, tehát a 21. század elejéig, míg mások szerint csupán 1960-ig tart. Dolgozatomban modern kor alatt a 19. század végétől a „rövid” 20. század végéig – egészen pontosan az 1989-es rendszerváltásig – terjedő valamivel több mint száz esztendőt felölelő időszakot értem. A dolgozatban Szekszárd sporttörténetének bemutatását az 1989-es rendszerváltás idején zárom le. A disszertációnak

viszont nem célja a közelmúlt vagy napjaink sportjának leírása és vizsgálata.

A dolgozat forrásai

Kutatásomban elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Tolnavármegyei Levéltárában fellelhető forrásanyagra támaszkodtam. A 20. század eleji sportegyesületek közül a Szekszárdi Turul Sportegyesület és a Tolnavármegyei Sportegylet iratait sikerült épségben és egészben megtalálni, a szekszárdi Levente Egyesület és minden egyéb levente ügyekkel foglalkozó iratot Szekszárd Város Polgármesteri Hivatalának iratai ezen belül is a Kiemelt iratok között találtam meg. A levente iratok között fontos dokumentumok találhatóak a leventeoktatókról, a sportpálya és a lőtér valamint a leventeotthon építéséről. Az értekezés szempontjából releváns 1945 utáni levéltári forrásokat a Testnevelési és Sportbizottság (Szekszárd városi, Szekszárd járási és Tolna megyei), a Testnevelési és Sport Tanács, valamint a Testnevelési és Sportfelügyelőség

iratanyagában találtam, emellett felhasználtam a Szekszárdi Dózsa SE és a Szekszárdi Húsipari SE iratait és a Magyar Testnevelési és Sportszövetség Tolnamegyei Tanácsának kiadványait. A megvizsgált és összegyűjtött iratanyag fontos információkat tartalmaz a kutatott témával kapcsolatban. Elsősorban a sportkörök beszámolóí, jelentései és munkatervei érdekesek valamint a Munkára Harcra Kész mozgalom helyi tevékenységével kapcsolatos beszámolók és a Szekszárdi Sportiskola iratai is relevánsak. A levéltári források mellett az országos és a helyi sajtó valamint a szekszárdi állami gimnázium iskolai értesítői is nagyon jelentős forrásként szolgáltak a dolgozat megírása során. A történetírás egyes területein - elsősorban a 20. századi témák kutatásakor - nem nélkülözhetők a fényképek nyújtotta információk. A történeti fotókat azonban csak más történeti forrásokkal egybevetve lehet leginkább értelmezni. A szekszárdi Wosinsky Mór Múzeum újkortörténeti archívfotógyűjteményében számos sport témájú fénykép található, amelyeket fel tudtam használni munkám során. A mellékletben bemutatott fényképek nagyon jól

jellemzik Szekszárd sportéletét a vizsgált korszakban. A fotók többségét Borgula Vilmos, Nyakas István, Jantner János és Gottvald Károly készítette.

A kutatási eredmények bemutatása

A disszertáció problémafelvetése két témakörre összpontosít: az első a Szekszárd sporttörténetében fellelhető kontinuitás és diszkontinuitás kérdése, a második pedig a sportot érintő országos irányzatok lokális megjelenése. A kutatómunka eredményeként bebizonyosodott, hogy jellemzően részleges kontinuitásokról és részleges diszkontinuitásokról beszélhetünk, amelyek több szempontból is kimutathatók a város sporttörténetében.

Szekszárdon a 19. század végi polgári sportegyletek megjelenése adja a későbbi sportélet szervezeti alapját, ezek az egyletek jelentik a helyi sportkultúra gyökereit. Az első sportágak beágyazódását a városi kultúrába részleges kontinuitásként értékelhetjük, mivel ezek a legelső sportok jelen maradtak a város sportéletében,

társadalmi bázisuk azonban a különböző korszakokban többé-kevésbé megváltozott. A legnépszerűbb és legtöbb sportolót vonzó sportág a városban is – az országos viszonylathoz hasonlóan – a *labdarúgás*. 1912-es megjelenésétől kezdve töretlen iránta az érdeklődés, hiszen minden valamire való szekszárdi sportegyesület, sportkör alakított labdarúgó szakosztályt. A kisebbek legtöbbször csak futbalcsapatot tartottak fenn, a többi sportágra nem volt elég kapacitásuk. A foci népszerűsége ellenére ebben jelentősebb sikereket nem értek el a város csapatai. Ezzel szemben Szekszárdon az országúti *kerékpározás* volt az, amely a legnagyobb sikereket tudta felmutatni. A sportág a 19. század végén jelent meg Szekszárdon és gyakorlatilag majdnem folyamatosan működött kerékpáros egyesület vagy szakosztály a városban. A versenykerékpározás az 1970-1980-as években élte virágkorát, ebben az időszakban voltak olyan évek, amikor a magyar válogatott kizárólag szekszárdi versenyzőkből állt. A városban tartósan jelenlévő sportágak között meg kell még említeni a *vívást* és az *úszást* – annak ellenére,

hogy jelentős sikereket és nagy számú sportolót egyikben sem tudtak prezentálni – mivel mindkettőnek komoly hagyományai vannak Szekszárdon.

Az *ökölvívás* esetében már személyi kontinuitásról is szó van, nem csupán a sportág tekintetében beszélhetünk folytonosságról. Még az 1930-as években a Tolnavármegyei Sportegyletben kezdtek boksolni a Leposa testvérek, akik néhány év alatt a város legjobb ökölvívói lettek. A második világháború után a szekszárdi ökölvívás története a Törekvés egyesületnél folytatódott majd a szakosztály az 1951-ben létrehozott Dózsa Sportkörhöz került. A Leposa testvérek viszont ekkor már nem versenyzőként, hanem edzőként vettek részt a sportmunkában. A szekszárdi ökölvívók – a források szerint - a sportág hazai élvonalába tartoztak, hosszú éveken keresztül a „*Leposa-iskola*” jelentette a hazai élvonalban az elit mezőnyt.

A helyi sport irányításában is átmeneti kontinuitást bizonyít, hogy *a sportvezetők és a tanárok* egy része túlélte a politikai rendszerváltozásokat. Kiváló példa erre *Bessenyei Gyula*, akit ma is a

szekszárdi atlétika valódi megteremtőjeként tisztelnek a városban. Az 1930-as években kezdte meg testnevelőtanári pályafutását a gimnáziumban, mellette aktívan versenyzett, 1938-tól pedig leventeoktatóként is tevékenykedett. Karrierjét nem törte derékba az 1945 utáni rendszerváltás, a gimnázium testnevelőtanáraként folytatta pályafutását, továbbra is versenyzett és a – városban 1951-ben megalakult – Bástya Sportkör atlétika szakosztályának edzője lett. Leventeoktatói múltja nem jelentett akadályt abban, hogy az MTSB megyei sportfelügyelőségének első felügyelője lehessen. Előfordul tehát, hogy egy-egy sportolói, sportvezetői, edzői karrier nem tört meg a politikai változásakor, vagy társadalmi és gazdasági átalakulásakor. Arra is van példa, hogy bizonyos sportágakban egy-egy család tagjai, annak kiemelkedő tehetségű alakjai hagyományosan egy bizonyos sportágat képviselnek. Általánosítani azonban nem lehet, számos esetben új nevek, új személyek jelennek meg a város sportjában. Sokan más városokból, más megyékből érkeztek Szekszárdra és így kapcsolódtak be a helyi sportéletbe.

Relatív kontinuitás kimutatható a városban hagyományosan jelenlévő sportágakban és néhány esetben – akár a több rendszeren átívelő – a *sportolói* vagy *sportvezetői* életpályákban. Szintén részleges kontinuitás érhető tetten a sport *infrastruktúrájának* fejlődésében. A sportlétesítmények fenntartói változtak, az épített környezet azonban bizonyos ideig folytonosságot teremtett. *Legtöbbször a folyamatosságra való törekvés volt az, ami állandónak bizonyult.* A sportlétesítmények, épületek köre nagyon lassan bővült és gyakran kellett mindent előlről - szinte az alapoktól - kezdeni. A legtöbb esetben az anyagi források, a helyi tőke hiánya okozott komoly gondot és ezért legtöbbször külső segítséget, állami támogatást kellett igénybe venni a sportberuházásokhoz. Szintén fontos tényező volt az urbanisztika, a város terjeszkedése, hiszen a sportlétesítményeket gyakran a város szélén alakították ki, amelyek évekkel később már útjában voltak az új építkezéseknek.

Ha a sport *társadalmi* funkcióját vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy a Horthy-korszaktól kezdődően itt is viszonylagos kontinuitás fedezhető fel

benne. A sport felhasználási módja több politikai hatalom által is nagyon hasonló volt, a Horthy-, a Rákosi- és a Kádár-korszakban is, hiszen egyformán nevelő, közösségformáló eszközként funkcionált, csak az ideológiai cél változott. Szintén részleges kontinuitásnak tekinthető az ifjúsági és a honvédelmi tényező jelenléte – időnként erősödése – a sportéletben. Megfigyelhető, hogy a sport ünnepi, közösségi jellege is megmaradt a különböző korszakokban, csak annak narratívája változott. Kontinuitásnak tekinthető az egyesületek többszöri újra szerveződése, a régi nevek visszavétele más politikai környezetben (Törekvés, Szekszárdi Sport Club stb.), a tömegsport folyamatossága 1945 után vagy a hagyományos sportrendezvények fenntartása évtizedeken keresztül.

A kontinuitások mellett megfigyelhetők a diszkontinuitások is, mivel a politikai, ideológiai töréspontok elkerülhetetlenül valamilyen megszakítottságot idéztek elő. A vizsgált időszakban a Rákosi-korszak okozta a legélesebb váltást azáltal hogy államosította a sportot, megszüntette a polgári egyesületeket. A Kádár-korszak részben engedélyezte

az önszerveződést, de ellenőrzött, szocialista korlátok között. A szervezeti keretekben változás történt, a régi egyesületek felszámolása után pedig új struktúra, új nevek jelentek meg a központi irányítás mellett. A szekszárdi női sportélet fokozatos erősödése a 20. század folyamán szintén diszkontinuitást jelent a 19. századi férfiközpontú hagyományhoz képest. Ha a diszkontinuitást a sportágak esetében vizsgáljuk, akkor azokra kell gondolnunk, amelyek csak később a második világháború után jelentek meg Szekszárdon, mint pl. a röplabda, a kézilabda vagy a kosárlabda.

A dolgozatban azt is megvizsgáltam, hogyan tudta követni a város a sportban bekövetkező országos változásokat. Szekszárd folyamatosan megyeszékhely, de azok között a legkisebb. Sporttörténetének vizsgálatakor (is) figyelembe kell venni, hogy még a 20. század végére is megmaradt vidéki elsősorban a mezőgazdaságból élő – bortermelő – kisvárosnak, és ez a tényező gyakran gátat szabott lehetőségeinek. A város sportvezetése a vizsgált időszak minden korszakában igyekezett megfelelni az országos sportpolitika elvárásainak és követni az általános tendenciákat. Az a

tény, hogy ez a törekvésük gyakran nem járt sikerrel, elsősorban Szekszárd kisvárosi társadalmi, gazdasági jellemzőivel magyarázható. Ennek a jellegnek köszönhetően azonban egy emberközeli, közvetlenebb sporttársadalom alakult ki a városban. A legnagyobb problémát ezért Szekszárd sporttörténetében mindig az anyagi feltételek biztosítása jelentette.

A doktori disszertációm keretei között Szekszárd sporttörténetének 1989-ig terjedő vizsgálatára került sor. A forrásfeltárás és elemzés során sikerült nyomon követni a város sportéletének első évszázada során jelentkező folyamatokat. A 20. század végi rendszerváltást követő évtizedek története azonban számos új kérdést vet fel. Hogyan változtak meg az egyesületek struktúrái, milyen szerepet kapott a sport az új társadalmi környezetben, és hogyan alakult át a város sportélete a 21. századi modernizáció hatására? A történeti kutatás tehát nem zárulhat le ezzel a munkával, hiszen az utóbbi időszak feltárása további értékes adalékokkal szolgálhat Szekszárd sporttörténetének teljes megértéséhez. Az 1990-es évektől megjelenő új finanszírozási modellek, civil-

kezdeményezések és nemzetközi kapcsolatrendszerek olyan adattömeget és értelmezési keretet kínálnak, amelyek a jelen munka kronológiai határait átlépve lehetővé teszik a szekszárdi sporttörténet kontinuitásának és diszkontinuitásának további feltárását.

A témában megjelent fontosabb publikációk:

1. Mácsainé Iván Éva: A Szekszárdi Ifjúsági Levente Testedző Egyesület. In: Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XLII. (2020) 335–363.
2. Mácsainé Iván Éva: Sportélet Szekszárdon a 19-20. század fordulóján. In: Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XLIII. (2021) 171–194.
3. Mácsainé Iván Éva: A Szekszárdi Turul Sportegylet. In: Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XLIV. (2022) 467–482.
4. Mácsainé Iván Éva: Gemenc 50. Fél évszázad két keréken. Szekszárd, Wosinsky Mór Megyei Múzeum (2024) 63 p.

5. Mácsainé Iván Éva: Szekszárd sportjának szocialista átalakítása 1945 után. In: Történeti Muzeológiai Szemle XXI–XXII. (2024) 99–122.
6. Mácsainé Iván Éva: A szekszárdi kerékpársport első évszázada. In: Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve XLV. (2025) 313–332.